

M. Latif Bakış

<https://orcid.org/0000-0002-1794-7765>

Assistant Professor, Yalova University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Philosophy and Religious Sciences, Department of History of Philosophy, Turkey, bakislatif@gmail.com

Atf Künyesi | Citation Info

Bakış, M. L. (2023). “Kriz” ve “Ritim” Olgusunun Siyaset ve Ahlakta Yeri ve Önemi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 10 (5), 1502-1510.

“Kriz” ve “Ritim” Olgusunun Siyaset ve Ahlakta Yeri ve Önemi

Öz

'Kriz' ve 'ritim' olguları, varlık ve oluş sürecinin doğal seyrinde tebellür eden iç dinamiksel gerçekliklerdir. Söz konusu hususiyetler, tabiatan insana, fizik evrenden metafiziksel dünyamıza, ahlaktan siyasete, fertten devlete kadar bütün bir değer küresinin geniş yelpazesi içinde yer alan bütün unsurları çevrelemektedir. Ancak söz konusu oluşumda “insan”ın bilinçli bir özne olarak aktif rol alması, yanı sıra, onun kendi içinde dönüşlülük yaşayan, yani bir diğer ifadeyle, kendi eyerimlerinin neticesinden yine en fazla kendisi etkilenen olduğu gerçeği, zikri geçen süreçte kriz ve ritim olgularıyla esasen inşa olanın da yine aynı “insan” olduğunu gösterir. Dolayısıyla, insanın inşa edilmesi, esasen bütün varlık ve oluş serencamında tezahür eden normal serüveninin kendi iç dinamikleriyle işleyişini tamamlamasının da formülünü oluşturur. İnsanın inşa edilmesinin nasıl mümkün olduğu yönünde ortaya konan yaklaşımların başında ise şüphesiz ahlak ve siyaset mefhumları gelmektedir. O nedenle de nasıl bir ahlak veya değer küresi ile ve nasıl bir siyaset yaklaşımı ile insanı en ideal hale (insan-ı kâmil haline) getirebileceğimiz meselesi, ahlak ve siyaset felsefesi açısından önemli bir problem teşekkül ettirir. Bu çalışmada da “kriz” ve “ritim”lerin tanımı yapılarak, söz konusu hususiyetlerin ahlak ve siyaset ile ilişkisinin kurulması ve insanın odağa alınarak bir çözümüm bulunması veya tutarlı öneriler ortaya konulması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kriz, Ritim, Siyaset, Ahlak, İnsan

The Place and Importance of the Phenomenon of 'Crisis' and 'Rhythm' in Politics and Ethics

Abstract

The phenomena of 'crisis' and 'rhythm' are internal dynamical realities that occur in the natural course of existence and becoming process. The characteristics in question surround all elements within the wide range of a whole sphere of values, from nature to humans, the physical universe to our metaphysical world, morality to politics, and from the individual to the state. However, the fact that "human" takes an active role as a conscious subject in the formation in question, as well as the fact that he experiences reflexivity within himself, in other words, he is the one again who is most affected by the results of his own actions, shows that the person who is also essentially constructed by the phenomena of crisis and rhythm in the mentioned process is again the same "human". Therefore, the construction of the human being constitutes also the formula for completing the functioning of normal adventure with its own internal dynamics, which is essentially manifested in the whole spectrum of existence and becoming. The concepts of morality and politics are undoubtedly at the forefront of (the leading) the approaches, put forward as to how it is possible to construct a human being. Therefore, the issue of what kind of moral or value sphere and what kind of political approach we can make the human being in the most ideal state (the perfect human being) with constitutes an important problem in terms of moral and political philosophy. In this study, it is aimed to define 'crisis' and 'rhythms', to establish the relationship between these characteristics and morality and politics, and to find a solution or put forward consistent suggestions by focusing on human.

Keywords: Crisis, Rhythm, Politics, Morality, Human

Giriş

Hilmi Ziya Ülken'in (1901-1974) düşüncesinde, "insan"a bağlı olarak "ahlâk" ve "siyaset" meseleleri, hem "kriz" hem de "ritim" alanına göndermede bulunurlar. Kriz ve ritimler ise beşerî ve sosyal alanın birer gerçekliği olarak kabul edilmektedir. Söz konusu alanın daha çok organizasyonlar alanı olduğu göz önünde bulundurulduğunda, esasen kriz ve ritim hususiyetlerinin birey ve toplum ilişkileri ile ilgili olduğu anlaşılmak durumundadır. Bu itibarla, beşeri ve toplumsal münasebetlerin yaşandığı yerde mutlaka bir iş organizasyonunun bulunduğunu belirten Ülken, iş organizasyonlarının da mertebeleri oluşturduğunu ifade eder. Bu anlamda "mertebeler ahlâkı" ve "mertebeler toplumu" veya "mertebeler devleti"nin olmasını, Ülken, idealine yerleştirmiş olduğu insanîyet ülküsü doğrultusunda teşekkül edeceğine inandığı konfederatif yapı için bir gereklilik olarak görür. Temel miyarı *insanîyet* olan "Ülken'in felsefesi"nde, ahlâk ve siyaset ise onun aksiyonel düşünce yapısına en uygun iki saha olarak tebellür eder.

1. Varlık ve Oluş Aksiyonunda Kriz ve Ritim'in Yeri

Zikri geçen *kriz* ve *ritim* olgusu, insanın aksiyonel yapısına ve varlığın dinamik yapısına bağlı olarak bir aksiyon felsefesinin oluşmasına da zemin teşkil etmektedir. Bu husus, söz konusu felsefenin özellikle iki önemli ve öncelikli alanı olarak “ahlâk” ve “siyaset”in durumunu belirleyici bir rol oynamaktadır. Nitekim Ülken, insanın kriz ve ritimler ile iç içe geçen deneyimlemesinin, onun ahlâk ve toplum yapısını şekillendirdiğini öngörmektedir. Mertebeler toplumunda tezahür eden münasebetler, belli ilkeler, kaideler, ahlâk ve değer düsturları doğrultusunda işlediğinden, söz konusu değerler alanının, siyasetin de şekillenmesi sebebi olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Dolayısıyla *ahlâkî fail* ve *aksiyon varlığı* olarak insanın bulunduğu her türlü ilişkilerde mutlaka dinamik bir etosferin varlığı söz konusu olmaktadır.

Mertebeler devletinin *işleyiş usulünü* ve *hukuksal kaidelerini* belirleyen değer küresinin, aynı zamanda ideal insan tipini de inşa etmek gibi bir ereğinin olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle, Ülken'in felsefesinin odak noktası olan *insan* için, hem bir *metafiziksel varlık* ve hem de bir *sosyal varlık* olduğu gerçeğiyle bir yaklaşımın sergilendiği ifade edilebilir. Mezkûr hususiyetlerin özellikle siyaset alanı ile ilişkili olarak değerlendirildiği belirtilmek durumundadır. Bu bağlamda Siyaset Felsefesi'nin konusu olan “insan” aynı zamanda Siyaset Bilimi'nin ve Siyaset Teorileri'nin de konusunu oluşturmaktadır (Urhan, 2020, s. 14-24).

2. Kriz ve Ritim'in Ahlak ve Siyaset Boyutu

Siyaset Felsefesi'nin konusu olarak “insan”ın aynı zamanda ahlak disiplininin de konusu olması, insanlardan teşekkül eden toplum ve idari yapıların ahlak ve değer ilkelerine uygunluğunun hangi siyaset tarzıyla veya yönetim şekliyle daha mutabık veya olası olduğunun tespit edilmesini de gerektirmektedir. Ancak hükümet etme biçimleri ve ahlak disiplinleri, her ne kadar *müeyyideler* noktasında ortak bir tutum ve uyumluluk ortaya koyuyor görünseler de insanın *hürriyet* ve *adalet* isteğinin eş zamanlı olarak ileri sürülmesinde oluşan dikotomi, bir kriz haline dönüşmektedir. Bu ise ancak ortak ve evrensel değerler çerçevesinde bir araya gelmeyi kabul etmek şartıyla dyadolojik bir çözümleme imkânını araştırmayı gerektirmektedir. Söz konusu dikotomileri birer “kriz” hali olarak değerlendiren ve çözüm şekli olarak ortaya konulan dyadolojik yöntemi ise “ritim” olarak değerlendiren Ülken, esasen oluş ve bozulustaki dinamik sürecin doğal sonucu olarak kriz ve ritimlerin teşekkül etmesinin kaçınılmaz olduğunu da ortaya koymaktadır (Ülken, 1968, s. 20-28, 134-170, 171-256).

3. Dikotomik Sorunun Diyadolojik Çözümü

Dikotomik gerçekliklerin Platoncu dyadelerle bir çözüme kavuşturulması düşüncesi sadece Ülken'in savunduğu bir durum olmayıp; Alain Toruraine'in (1925-2023) de benzeri bir kaygıyı

güttüğü anlaşılmaktadır. Şöyle ki; Platon'un (M. Ö. 428/427 veya 424/423 – 348/347) “Devlet” diyalogunda idealize ettiği gibi bir erdemli insanlık dünyası düşüncesi (Platon, 1995), esasen halefi Aristoteles'in de (M.Ö. 384 – M.Ö. 322) de “Politika”sında seslendirdiği bir arzu olarak ifade edilebilir (Aristoteles, 2013). Hatta İslam düşünce dünyasında da benzeri arzunun seslendirildiği; sürdürülebilirlik, rasyonellik ve realite açısından kritiğinin yapıldığı görülmektedir. Bu hususta Fârâbî'nin (M.S. 870-950) özellikle ilkeler ortaya koyarak durumu resmettiği bilinmektedir. Onun “*el-Meînetü'l-Fâzıla*” (Fârâbî, 2001:79-117) ve “*es-Siyasetü'l-Medeniyye veya Mebadi'ül-Mevcudat*” (Fârâbî, 2017:19-21) isimli eserlerinde, “*er-Reîsü'l-Evvel/İlk Başkan*” olarak tanımladığı ideal bir devlet reisinde bulunmasını ön gördüğü özellikler¹, esasen daha hümaniter bir dünyanın arzu edildiğini ve bu arzunun her dönemde bir şekilde tezahür ettiğini göstermektedir. Modern dönemde benzeri düşüncenin gerek Ülken gerekse Toruraine tarafından da savunulduğu görülmektedir. Ülken, şartların teşekkül etmediği gerekçesiyle, Platon'un kendi zamanında seslendirdiği ideal devletin teşekkül edemediğini; ama bunun gelecekte mümkün olduğunu savunmaktadır. Yani daha açık bir ifadeyle, Ülken'e göre, Platon zamanında henüz kral filozof değildi, filozof da kral değildi, Kral Filozof'un veya Filozof Kral'ın bulunmaması dolayısıyla gerçekleşemeyen ideal siyasi toplum, ancak demokratik teamüllerin sağladığı fırsat ve imkânlar neticesinde gençlerin eliyle teşekkül edecektir. Bu durum, gençlerin hem eğitim alarak bilgeliği hem de seçilme haklarını kullanarak liderliği bir arada ellerinde bulundurmaları suretiyle gerçekleşecektir. Bu nedenle Ülken, gençlerin gelecekte daha insancıl ve ideal bir dünya devletini kuracaklarına inanmaktadır. Dolayısıyla da onun öngördüğü hümaniter dünya devletinin özelliği, farklı milletlerden teşekkül etmiş ve mertebelere yaslanan konfederatif bir yapı arz etmektedir (Ülken, 2018, s. 313-354). Pek çok farklılıklara rağmen ortak evrensel insani değerler etrafında bir oluşumun mümkün olduğunu savunanlardan biri de Toruraine'dir. O da farklılıkların bir tür çeşitlilik ve/veya zenginlik olarak algılanması durumunda daha insancıl bir dünya devletini inşa etmenin olasılığı üzerinde durur (Toruraine, 2011). Ancak Touraine, tasavvur edilen hümaniter dünyanın teşekkülünün önünde engel olarak modernizmin etkilerini görür. O, modernizmin parçalayıcı yapısına eleştiriler getirerek (Toruraine, 2002), esas olanın “ben”den “biz”e geçiş olduğunu, böylesi bir kabulün daha demokratik ve bütünlükçü olduğunu; fakat söylemdeki demokrasinin eylemde yeterince tezahür etmediğini, söz konusu ideal insanîyetçi oluşumun da bu nedenle teşekkül edemediğini seslendirir (Toruraine, 2007). Krizlerin temelinde de söz

¹ Fârâbî, zikri geçen *el-Medinetü'l-Fazıla* isimli eserinde, *er-Reisü'l-Evvel/İlk Başkan*'da bulunmasını gerekli gördüğü on iki özellik sayar, şöyle ki: Bilgelik, Cesaret, Şecaat, Merhamet, Adalet, Zenginlik, Fiziksel Yeterlilik, Hitabet ve Şiir Sevmek, Kararlılık, Doğruluk (ve dürüstlük, yalancı olmamak), Akli Selim Olmak (Bunak ve unutkan olmamak).

konusu tutarsızlıkların olduğunu tespit eden Touraine'in Ülken'le benzeri bir fikriyata sahip olduğu ileri sürülebilir.

4. Bilinçli Özne Olarak “İnsan”ın Rolü ve Siyaset Şekilleri

Kriz ve ritim, sadece siyaset ve ahlak alanıyla sınırlı gerçeklikler olmayıp, bunun ekonomi, oluş-bozuluş, biyoloji, tarih, ekosistem, bilim ve felsefe alanlarıyla da ilişkilerinin olduğu bir gerçektir. Ancak hepsinde ortak olan husus, zikri geçen bütün disiplinlerin hedeflerinin, bilinçli bir özne olarak “insan”ın varlıktaki konumunun ve değerinin belirlenmesinin gereğine duyulan inanç ya da ihtiyaçtır. İnsanın anlam yüklemesine göre değeri belirlenen, insana dokunabildiği ölçüde varlık ve gerçeklik kazanan, insanda iz bıraktığı ölçüde zamanın dışında bir varoluş zemini kazanan bütün faaliyetler ve disiplinler keza aynı mezkûr sürecin bir parçası olarak karşılık bulmaktadır. Dolayısıyla yönetim biçimleri de aynı bağlamda değerlendirilmek durumundadır. Hâkimiyet tasavvuru da bu cümleden olarak zikredilmek durumundadır.

Hâkimiyet çeşitlerini (siyaset şekilleri) toplumların insanı konumlandırışına göre kategorize eden Ülken; önem ve öncelik sırasına göre felsefesini insan-insaniyet-toplum-devlet ve dünya düzleminde kurmaktadır. Anlaşıldığı üzere Ülken'in ilk iki basamağının aynı zamanda kendisinin felsefesinin ereksel nedenleri olduğunu söylemek mümkündür.

Platon'cu ahlâk anlayışına bağlı olduğu gözlenen Ülken'in, siyaset yaklaşımında Aristo'cu geleneğe daha yakın bir çizgide bulunması dikkate değer bir husustur. Temel değerler veya temel erdemler diye de ifade edilebilecek olan Platon'cu ahlâk öğretileri, aynı zamanda Kant'çı emperatiflere de yakın olduğunu gözlemlediğimiz Ülken'in ahlâk görüşünde olumlu karşılık bulmaktadır. Ancak bireyi veya bireyselciliği neredeyse önemsemeyen veya tamamen devletin kurumsal yapısına ferdi/ferdiyeti adayan bir siyaset görüşünü benimseyen Platon'un hâkimiyet anlayışında, ahlâk açısından önemsenecek derecede kabul edilmesi güç birtakım iddia ve görüşlerin savunulduğu da gözlemlenmektedir. Söz gelimi, devletin kurumsal işleyişine zarar verecek olması gerekçesiyle aile anlayışına karşı çıkan Platon, devletin idare ve idamesi için gereken ideal insana ulaşmak üzere komün bir aile anlayışını savunması, yukarıda ifade edilen problemlerden bir tanesi olarak zikredilebilir (Platon, 1995; Platon, 2007; Bakış, 2022, s. 149-168).² Fakat Aile kurumunda değerlerin, bilincin ve şahsiyetin teşekkül ettiği gerekçesiyle, ideal devlet ve toplum için ailenin öncelenmesi fikriyatı dolayısıyla Aristoteles'in siyaset anlayışının (Aristoteles, 2013; Aristoteles, 2014), siyaset ve ahlak ilişkisi açısından Ülken'in görüşüne daha yakın olduğu görülmektedir (Ülken, 2010, s. 360-381; Ülken, 2018, s. 45-100,

² Not: Platon gençlik diyaloglarından sayılabilecek olan Devlet diyalogunda komün aile anlayışını savunurken; daha sonra yaşlılık dönemi diyaloglarından olan Yasalar adlı diyalogundan bu yaklaşımından tamamen vaz geçmektedir.

313-354). Ülken'in, adı geçen iki filozofun düşünceleri arasında bir kıyas ve seçim yapmasında, kendisinin mensubu olduğu inanç, kültür ve toplumun değer küresinin de etkilerinin olduğu düşünülmektedir. Nitekim Ülken, "*Millet ve Tarih Şuuru*" isimli eserinde özellikle iki alt başlıkta bu etkilerin iz düşümünü açık etmektedir (Ülken, 2016, s. 109-112, 183-189).

5. Kültürde ve Değer Sferinde İnsan

"Anadolucuk" fikriyatı ile gençlik yıllarının düşünce ve yazı hayatına start verdiği görülen Ülken, tarihsel ve kültürel birikimlere sahip çıkarak geleceğe yürüyen bir tecrübenin gerekliliğine işaret eder. İnsanın ve insanîyetin öncelendiği söz konusu felsefi tutum, yeni bir dünya düzeninin nasıl olması gerektiğine dair ipuçlarını da barındırır. Mertebelerin –örtük olarak- insanlar arası ilişkilerin bir tezahürü olduğunun seslendirildiği yaklaşımda, insanlar arası ilişkilere bağlı olarak ve tarihsel-kültürel dinamizmin de zorunlu bir gereği olarak krizlerin ve ritimlerin oluşmasının kaçınılmaz olduğunu ortaya koyar. Söz konusu husus Ülken'in düşüncesinde önemsenmesi gereken bir sorunlar ve çözümler alanını oluşturur. Meselelerin meselesi olarak "insan"ı (Ülken, 2010) ve "ahlâk"ı (Sanay, 2012, s. 291-293, 292) gören Ülken, söz konusu meselelerin sebeplerinin de çözümlerinin de odağının ve merkezinin aynı olduğunu yani "insan" olduğunu seslendirir.

Geçen ifadeler dolayısıyla, insanı tanımadan, insanı bilmeden, varlıklar evreninde insanın konumunu belirlemeden ve Ülken'in bu husustaki görüşlerini bilmeden onun ahlâk ve siyaset görüşleri hakkında sağlıklı bir veriye ulaşmanın olanaksızlığı açıktır. Ülken, insanı salt bir değer varlığı olarak görmemekte, insanın ahlak alanına bakan yönü kadar, onun siyasete bakan yönünü de keza değer sferi (değer küresi) açısından öncelikli olarak değerlendirir. Nitekim o, siyasi iktidarları ve yönetim şekillerini, insanın veya insan topluluklarının hür iradelerinin ve rızalarının yansıması oranında meşru ya da meşru olmayan olarak kabul eder. O, halkın rızasına dayandığı için meşruiyet kazanan yönetimlere *Hâkimiyetler*, halka rağmen kendilerini zorla dayattığı için meşru olmayan yönetimlere de *Tahakkümler* der. Söz konusu tahakkümlerin ise hâkimiyetlerin bozulmuşu olarak ifade eder. Nihayetinde de söz konusu siyasi veya idari bozuluşun, toplumsal ahlaki ve kültürü de bozduğu kanaatini ortaya koyar (Ülken, 2018, s. 151-208; Urhan, 2020, s. 18).

6. Hâkimiyetlerde Kriz ve Ritim

Hâkimiyet şekillerini bozan tahakküm çeşitleri aynı zamanda birer kriz olarak da anlaşılacak durumundadır. Krizlerin ve buna karşı ritimlerin tezahür etmesi, normal ve sağlıklı sosyal bünyenin en tabii akışı içinde gerçekleşmeleri kaçınılmaz olan hususiyetlerdendir.

Hâkimiyetlerin yerini tahakkümlerin alması durumunu birer kriz hali olarak değerlendiren Ülken, söz konusu krizlerin oluşumunu iki sebebe irca ederek açıklar: Ona göre, her kriz hali

ya toplumun parçalanması ve başka toplumlar tarafından özümsemi ve de istila ve yağma ile yok edilmesi neticesinde oluşur ya da mezkûr kriz hali daha üstün bir hâkimiyet şeklinin kurulması ile aşılr. Birinci hale örnek olarak İbn Haldun'un (1332-1406) "toplumların endüstri ile bozuldukları ve mutlaka çöküş yaşadıkları" (İbn Haldun, I. (1) 2004, s. 69-76; Ülken, 2018, s. 212-213) şeklindeki teorisini örnek veren düşünür; ikinci şeklini ise Terakkicilerin savunduğunu, basit bir evrim ile daha yüksek bir hâkimiyetin teşekkül edeceğine inandıklarını ileri sürerek örneklendirir. Ülken bu yaklaşım tarzını bir tür *anti-progresist* yani ilerleme karşıtı bir tavır olarak kaydedip, G. E. Sorel (1847-1922), G. Vico (1668-1744) ve O. Spengler'in (1880-1936) de benzeri tutum içinde olduklarını ileri sürer. Terakkicileri ise basit bir tutum ve tabii bir evrim beklentisi içinde olmakla değerlendirir. Buna da M. Codorcet (1743-1794), Saint-Simon (1760-1825), Auguste Comte (1798-1857) gibi *onthogenes* teorisyenleri örnek olarak zikreder (Ülken, 2018, s. 212-213).

Sonuç

Tüm bu veriler ışığında konuyu şöyle toplamak mümkündür. Ritimler krizlerin zorunlu sonucu ve iç dinamiklerinin bir tezahürü olarak tebellür eder. Bu hususu varlık dereceleriyle ilişkilendirerek açıklayan Ülken, durumu şöyle ifade eder: "Varlık derecelerinin her birinde krizi aşan yeni bir *rythme* (ritim) olduğunu göz önüne almalı ve üstün bir varlığı daha aşağı bir varlıktan ayıran bu yeni ritmi hareket noktası olarak almalıyız" (Ülken, 2018, s. 33). *Üstün olan* ile *daha aşağı olan* şeklindeki ifadelerde saklı olan hususiyetlerden birisi, insanın özne oluşu iken, bir diğeri ise Aşkın alana referans gönderir. İnsanın özne oluşuna bakan yönüyle "üstünlük", bir tür iktidarı ifade ederken; Aşkın alana bakan yönüyle ise bu durum bir kudrete işaret eder. Ülken'in ortaya koyduğu "Hâkimiyet" düşüncesinde de hem fiziksel ve sosyal hem de metafiziksel kudrete dikkat çekilmektedir. Bu iki yönüyle insanın hem politik gerçekliğine hem de ahlaki gerçekliğine işaret edilmektedir. İnsanın her iki alanda bir varlık ve oluş serencamı ortaya koyması ise pek çok açıdan krizlere neden olmaktadır. Krizlerin kendi içinde dinamiklerin bulunduğu gerçeği ise insana, idealize ettiği daha hümaniter bir dünyayı inşa edebileceğine dair pozitif ufuk sunar. Söz konusu ufuk, dinlerin, felsefelerin, siyaset ve politikaların, bilimlerin ve sosyal oluşumların da nihai hedefleri olarak değerlendirilmektedir. Zikri geçen olumlulayıcı, inşa edici ve birleştirici hususiyetlerin etkin kılınması, insanlık dünyasının hâli ve geleceği için bir zorunluluk olarak düşünülmektedir. Kültür, ırk, renk, dil, inanç, coğrafi konumlar vb. pek çok farklılıklara "çeşitlilik ve zenginlik" olarak bakmanın; zikri geçen kimlik veya aidiyetlere rağmen ortak insani değerler küresi etrafında insanlığın bütünleşebileceği inancının yerleştirilmesinin gereğine değinilmektedir. Dinamik evrenin bir

parçası olarak söz konusu dinamizmin çeşitli vetirelerine maruz kalmaya kriz denmesinin sadece bir tanımlama olması gerektiğini; esas olanın, derunda saklı olan ve esas hareket ettiren şeyin ritim olduğunu anlatmak gerekmektedir. İnsanlık tarihi boyunca düşünce ve inançların da esasen kurmaya çalıştıkları gerçek, zikri geçen “bütünlüklü ortak insani bir dünya’nın kurulması tasavvurudur. Kendinde şey olarak da tanımlanan mutluluğun ancak bu şartla teşekkül edeceği düşünülmektedir. Söz konusu oluşumun gerçekleşmesi için bir toplumsal sözleşmeye yani yasaya ihtiyaç duyulmaktadır. Yasanın sürdürülebilirliği için ise bir buyurgan otoriteye ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak otoritenin meşru olması hedeflenmektedir. Meşruiyetin kriteri olarak ise halkın hür iradesinin ve rızasının idareye yansması esas alınmaktadır. Ancak bunun da bir başka gerçeği, yani bir dikotomiyi ortaya koyduğu değerlendirilmektedir. O da şudur, hürriyet ve eşitlik, hürriyet ve yasa, eşitlik ve adalet bir arada bulunamazlar. Biri vara diğeri yoktur. Fakat insan her ikisini bir arada istemekle dikotomiler örür ve söz konusu örüntü bir çatışmaya dönüşür. Toplumsal ve bireysel hazzı engelleyen mezkûr çatışkılardan ancak dyadolojilerle çözümün bulunulabileceğine duyulan inanç, düşünürleri, önce kendi toplumlarına sonra da insanlık toplumuna karşı bir ödev yüklenmeye mecbur etmiş görünmektedir. Böylece siyaset ve ahlak ilişkisi zemininde bütün problemlerin ortak ve evrensel insani değerler ölçeğine uygun olarak çözümlenebileceği savı temellendirilmektedir. Bu yaklaşımın, söz konusu hedefi gerçekleştirebilmek için hem insanların birbirlerini kabulünü sağlamayı hem de disiplinler arası bir koordinasyonu etkin kılmayı hedeflediği ifade edilebilir.

Kaynaklar

- Aristoteles. (2013). *Politika*. (Çev. Furkan Akderin). Say Yayınları.
- Aristoteles. (2014). *Nikomakhos’a Etik*. (Çev. Furkan Akderin). Say Yayınları.
- Bakış, M. L. (2022). Aile Kurumunun Teşekkülünde Gözetilmesi Gereken İki Önemli İlke: Denklik ve İletişim Dili. *Türkiye’de Aile Değerlerinin Bugünü ve Geleceği*. (Ed. Fatih Özkan). (149-168). Nobel Yayınları.
- Fârâbî. (2001). *El-Medînetü’l-Fâzıla*. (Çev. Nafiz Danışman). Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Fârâbî. (2017). *Es-Siyasetü’l Medeniyye veya Mebadi’ül Mevcudat*. (Çev. Mehmet. S. Aydın, Abdülkadir Şener, M. Rami Ayas). Büyüyen ay Yayınları.
- İbn Haldun. (2004). *Mukaddime*. (C.1). (Çev. Halil Kendir). Yeni Şafak Kültür Armağanı.
- Platon. (1995). *Devlet*. (Çev. Sabahattin Eyüboğlu-M. Ali Cimcoz). (8. Basım). İş Bankası Kültür Yayınları.
- Platon. (2007). *Yasalar*. (Çev. Candan Şentuna-Saffet Babür). (haz. Eyüp Çoraklı). Kabalcı Yayınevi.

- Sanay, E. (2012). Hilmi Ziya Ülken. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (C.42. ss. 291-293). TDV Yayınları.
- Touraine, Alain. (2002). *Modernliğin Eleştirisi*. (Çev. Hülya Tufan). Yapı Kredi Yayınları.
- Touraine, Alain. (2007). *A New Paradigm for Understanding Today's World*. (translated by Gregory Elliott. Polty Press). Cambridge UK and Malden USA.
- Touraine, Alain. (2011). *Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek miyiz?*. (Çev. Olcay Kunal). Yapı Kredi Yayınları.
- Urhan, V. (2020). *Siyaset Felsefesi -Kavramlar, Klasik ve Modern Dönem-*. Fol Yayınları.
- Ülken, H. Z. (1968). *Varlık ve Oluş*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları LXXXV.
- Ülken, H. Z. (2010). *Aşk Ahlakı*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ülken, H. Z. (2016). *Millet ve Tarih Şuurı*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ülken, H. Z. (2018). *Hâkimiyet*. (haz. Ali Utku). Doğu Batı Yayınları, .